

**ДО ЧЛЕНОВЕТЕ НА НАУЧНОТО ЖУРИ
ЗА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН „ДОКТОР“
НА АНДРИАН СЛАВЧЕВ**

Р Е Ц Е Н З И Я

от

Проф. д-р Поля Голева

**Преподавател в Юридическия факултет на Пловдивския университет „П.
Хилендарски“**

Описание на труда

Представен е дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“, научна област: 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление: 3.6 Право на тема „Компенсация на вини при договорната отговорност“. Дисертацията в обем на 218 стр. и се състои от въведение, 4 глави, заключение и библиографска справка.

1. Структурата на дисертацията е правилна и дава възможност да се представи в пълнота разглежданият институт. Започва се с историко- и сравнителноправния преглед на компенсацията на вини. Съвсем в началото се намира изложението за понятието за вина на кредитора. Следва историческото развитие у нас и изводи от целия анализ. Първа глава е много обемна и представя богата информация за правната уредба на разглежданото явление през вековете и в отделните държави. Прави се обзор на литературата, защото данните за историята на развитието на института са извлечени от съчиненията на чуждестранни автори, а за България – от български автори.
2. Глава втора е посветена на теориите, които досега са обяснявали понятието за компенсации на вини. Авторът е използвал много интересен подхват да комбинира теориите по съдържание в няколко групи. Отново главата приключва с изводи.
3. Трета глава е озаглавена фактически състав на компенсацията на вини при договорната отговорност. В нея са обхванати компонентите на състава – причинна връзка, вина, противоправност на деянието на кредитора. Тук е намерила място и

съпоставката със забавата на кредитора. Липсва един от задължителните според мен елементи на фактическия състав – вредата.

4. Четвъртата глава включва правните последици на осъществения и описан в глава трета фактически състав – намаляването и отпадането на договорната отговорност, като са изследвани различните подходи и критерии за определяне на последиците от виновното поведение на кредитора. В края на главата е намерил място важният въпрос за поведението на съда при намаляване или освобождаване на длъжника от отговорност.
5. Работата приключва със заключение, в което са обобщени изводите на докторанта, до които той стига в своето изследване.

Смятам, че структурата на дисертацията не само е удачна, но е единствено възможна. Авторът ни представя и се придържа към класическия модел на вината на кредитора. Още в понятието той заявява, че приносът на кредитора може да бъде една от причините за неизпълнението на задължението на длъжника или да допринася за възникване на вредата от неизпълнението. Разбира се, г-н Славчев е обвързан от буквата на закона – чл. 83, ал. 1 ЗЗД и той стриктно се придържа към нея.

Приносни моменти и критични бележки

За да не разкъсам изложението, аз ще обединя в едно цяло положителните и отрицателните черти на научното изследване и ще ги изтъквам едновременно.

1. Историко-сравнителноправното изследване има важна познавателна стойност. То дава информация както за развитието на изследвания институт във времето, през различните епохи, така и в отделните държави. Смятам, че обединяването на историческия и сравнителноправния анализ в едно е сполучливо попадение на автора и води до приносни резултати.

Г-н Славчев е много силен в представянето и възпроизвеждането на детайлите на отделните съчинения, въз основа на които извежда фактите за състоянието и развитието на института за компенсация на вини. По-беден е обаче собственият му анализ, личната му оценка за законодателството през различните епохи и в различните държави. Авторът използва богат материал, който му позволява да направи по-задълбочен анализ. Хубаво би било *compensation culpaе* да бъде осветлено в своето развитие и да се види променяло ли се е то през годините и кои са обществено – икономическите причини то да се промени. Очаквах разглежданият институт да се

анализира през призмата на търговското и потребителското право и да се види, дали тяхната специфика и различие спрямо гражданското право, в който е разположена класическата правна уредба, не обуславят някаква промяна и различен законодателен подход.

2. В труда преобладават теоретичните съчинения. Може да се констатира, че авторът е издирил, анализирал и коректно представил богатата гражданскоправна литература, в която е взето отношение по темата. Той се докосва до нови понятия, не изпуска нищо, което е намерило място в теорията и по-специално, така наречените несъщински задължения, задължението на кредитора да съдейства на длъжника при изпълнение на задължението му, закрепено в чл. 63, ал. 1 ЗЗД, предоговорната отговорност и други. Разбираемо акцентът е поставен върху теоретичните изследвания и по-малко върху съдебната практика. В тази тема, за добро и за лошо, има малко национална съдебна практика, а за решения на Съда на ЕС – да не говорим. Добре че има и арбитраж, да даде едно рамо на оскъдната съдебна практика. Но авторът не е посмял да направи извода, че и цитираната от него съдебна практика не е вярна и че тя визира други институти на изпълнението и на неизпълнението, а не попада точно в кръга на компенсацията на вини.

Тук ще си позволя да направя препоръката към г-н Славчев да не робува толкова много на ВКС и на теоретици – авторитети. Дисертацията дава свобода, в нея докторантът не трябва да се намира в оковите на предходните учения, а да разполага с мисловно пространство. Препоръчвам на г-н Славчев да има по-голямо самочувствие и да излага собствените си виждания, а да не бъде в зависимост и да се съобразява в толкова голяма степен с чуждите становища, колкото и авторитетно да са казани. Ако девет души са казали едно и също в науката, трябва да се намери десети, който да каже обратното. Иначе няма как да се развива науката. Прави ми впечатление, че Славчев иска да върви по утъпкания вече предимно от теорията път. Работата щеше да спечели, ако той не изследва понятията само на базата на това, какво е казал преди него един или друг автор и да се присъедини към най-доброто и красиво обяснение, което да разхубави неговата работа. Славчев не трябва да бяга от неразораната целина, трябва да търси нови пътища. Разбира се, докторантът ще ми се възрази, че е длъжен да изтъкне всичко, което е казано преди него. Да, вярно, но, от друга страна, той попада в плен на написаното от авторитети, при това написано добре и аргументирано и това му затваря врата за нови открития. Две окови да обхванали ума на докторанта –

написаното преди него и закостенялата правна уредба. Научната работа не трябва да бъде пленница на правната уредба, а да ѝ помогне да се усъвършенствува.

3. Собственото виждане на докторанта или по-точно становището, към което той се присъединява, е, че задължението на кредитора е несъщинско задължение, защото на него не отговаря субективно право на длъжника, че то е тежест на кредитора и се изразява в неспазване на длъжимата грижа, т.е. то е виновно и затова е основание за намаляване или отпадане на отговорността на длъжника за неизпълнение на неговото собствено същинско задължение, предмет на принудително изпълнение. Становището на автора не е ново, не е ново определянето на вината на кредитора с немския и засега непреводим термин *Obliegenheit*, не е ново и задължението по чл. 63, ал. 1 ЗЗД, което все пак се изразява в задължението на кредитора да не пречи на длъжника да изпълнява своето собствено задължение. Но за съжаление чл. 63, ал. 1 ЗЗД е насочен към неизпълнението от длъжника, а вината на кредитора има своето систематично място в раздела или нормите, визиращи границите на отговорността, обхвата на договорната отговорност и вредите, причинени от най-малко две причини – вината на длъжника и вината на кредитора. От една страна обяснението на автора пасва към неизпълнението, но не може да обхване и съпричиняването на вреди, приноса, допринасянето на вредите от страна на кредитора. Не може един състав да обхване и приноса за неизпълнението, и приноса към вредите. Последният момент е малко пренебрегван от докторанта. Радвам се, че дисертантът е възприел моята теория за причинната връзка и за причината връзка при съпричиняването и особено в частта, в която е обяснено, че кредиторът отговаря и когато е създал само конкретна, реална възможност за неизпълнението, макар да не го е реализирал той, а длъжникът. Очевидно е, че самостоятелно кредиторът не може да причини неизпълнението, а съвместно с длъжника.

4. В трета глава се провежда същинското изследване на института – фактически състав, правни последици.

Но авторът е в плен на дискриптивния подход. Той излага подробна информация за историята на вината на кредитора, без да се задълбочи и да направи изводи за състоянието на законодателството в отделните държави и в отделните епохи и без да анализира тенденциите за развитие на правния институт на съпричиняването през отделните епохи. Освен това работата би спечелила и ако имаше не само догматични, но и социални съображения за правната иредба. Очаквах, че ще има обяснение, защо няма обща уредба на съпричиняването в ЗЗД, а са разделени регламентациите при договорната и деликтната

отговорности. Освен това докторантът прецизно и дисциплинирано възпроизвежда всички схващания в българската и чуждестранна теории, но се разконцентрира в толкова много обяснения, че пропуска да види главното в отделните теории и в правораздавателната практика. А това, което може да се забележи, е тенденцията, все повече да се отделя внимание на кредитора, все повече той да се въвлеча в полето на неизпълнението на задължението от длъжника и да се търси неговата отговорност. Стига се до положението, че кредиторът може сам да е виновен за това, че длъжникът не е изпълнил своето задължение. Вината на кредитора – термин, който се използва и от законодателя, се свързва неправилно с неизпълнението, т.е. с противоправното действие или бездействие на кредитора, а не с настъпилата от неизпълнението вреда. В същото време авторът е избегнал резултата от систематичното тълкуване – чл. 83 се намира непосредствено след чл. 82, а последният е посветен на обезщетението на вредите. Освен това в началото г-н Славчев свързва вината на кредитора с договорната отговорност, която безспорно се определя като санкционно отношение между длъжника и кредитора, което възниква след неизпълнението на задължението от длъжника и се свърза с отпадане или намаляване на размера на обезщетението на вредите. И накрая, не става ясно вината на кредитора освобождава ли длъжника от неговото договорно задължение или само от отговорността му. Този въпрос е особено актуален в хипотезата, в която кредиторът е съпричинил неизпълнението.

Считам за пропуск на работата, че още в самото начало е не е направен паралел между забавата на кредитора като причина за неизпълнението и вината на кредитора. Те имат общи черти, които трябва по-задълбочено да се изследват. И още в началото щеше да светне лампичката, че много от примерите, които се дават, са всъщност примери от забавата на кредитора, а не от компенсацията на вини. В този смисъл примерът от българската съдебна практика за загубата на спестовната книжка не е удачен, защото той не визира вината на кредитора, а изпълнението на привиден кредитор. Не виждам причина кредиторът да не е могъл да уведоми ДСК и ако не е имал никаква вина и не се е отклонявал от поведението на добрия стопанин, просто защото се е намирал в обективна невъзможност да узнае за кражбата на спестовната му книжка. Примерите от практиката показват, че се смесва забавата на кредитора с вината на кредитора. Има връзка между тях и тя следва да се изследва по-задълбочено в работата. Осъществявам, че е необходим паралел между тези два института. Иначе на с. 110 има неточна интерпретация на примера.

Не е точно на с. 97 да се говори за неделимост на НЕБЛАГОПРИЯТНИТЕ ПОСЛЕДИЦИ. Те са делими, а само вредата е неделима.

За автора забавата на кредитора – с. 98 е налице тогава, когато поведението на кредитора е станало причина за неизпълнението заедно с това на длъжника и в някои случаи кредиторът е станал причина за неизпълнението, а в други – причина за настъпване на вредите заедно с длъжника. Означава ли това, че и при съпричиняването на вредите от пострадалия в рамките на деликта положението е същото – увреденият е допринесъл делинквентът да не изпълни своето задължение и това е довело до непозволеното увреждане? Поставям изрично този въпрос на докторанта, макар че, може би става ясно от с. 104 схващането на автора е: действащата правна рамка не изисква кредиторът да е съпричинил вредите, както чл. 51, ал. 2 ЗЗД, а да е отговорен за неизпълнението. Това ли е ядрото на становището му? Бих чула с удоволствие отговора на докторанта при защита на дисертацията му.

Теорията за адекватната причинна връзка не трябва да включва субективни елементи – с. 100. Едно деяние е адекватна причина, когато от обективните връзки между явленията следва, че неговият резултат е закономерна, нормална последица на деянието. Неправилно би било адекватната причина, която е обективна, а не субективна категория, да се свързва с **предвиждането** на резултата от определено поведение и само ако е налице предвидимост бихме могли да приемем наличието на такава връзка.

Струва ми се, че г-н Славчев стриктно се придържа към старите автори. Но не навсякъде ги цитира. На с. 108 написаното ми звучи познато – май аз съм го писала, а не са ми цитирани поне две от книгите – Съпричиняване на вреди от пострадалия и Облигационното право в раздела относно причинната връзка. Преразказано е със свои думи това, което аз вече съм написала в двете книги.

Не приемем тезата за вина спрямо себе си – с. 114. Тя влиза в противоречие с конституционното право за свободата на личността. Законодателят не бива да наказва кредитора, че се е самоувредил, че не е положил грижата на добър стопанин в собствените си работи. Навлиза се в сферата на неприкосновеност на личността, ограничават се основни права на човека. Всеки може да разполага както иска със своите лични и имуществени блага. Вината на кредитора не е упрек към неговото поведение. Институтът, предмет на дисертацията, е установен в интерес на длъжника. Последният не отговаря за вредите, които се намират в причинна връзка с поведението на кредитора, защото това би означавало да отговаря за чужда вина, при това за вината на своя съконтрагент.

Законодателят не се е загрижил за интересите на кредитора, а за тези на длъжника. Затова вината на кредитора е техническо понятие и не е същинска вина. Както забавата на кредитора е техническо понятие. Това не е вина спрямо себе си, а е вина спрямо длъжника, защото, като не изпълнява задължението да съдейства на длъжника, кредиторът не изпълнява задължение към длъжника, а не автоотнасящо се задължение. Иначе се стига до крайности и се размива границата между право и задължение.

Страхувам се от тези схващания в правната наука и в правораздавателната практика, които виждат в поведението на кредитора отклонение от дължимото поведение. Скоро прочетох арбитражно решение, в което длъжникът се освобождава от отговорност за неизпълнение на своето главно задължение да върне вещта, защото кредиторът е бездействал – не е предприел действия по принудителното ѝ изземване с помощта на частния съдебен изпълнител при наличие на вече постановено влязло в сила решение. Ще стигнем до положението да се страхуваме да станем кредитори, защото не знаем, дали не се отклоняваме от поведението на добрия кредитор. Напрежението на кредитора се увеличава и то в условията на демокрация и капитализъм. Добре, че при социализма партийните ни ръководители не бяха толкова умни, за да се сетят да изискват кредиторите всеки ден да им се отчитат какво поведение имат спрямо клетия длъжник.

На с. 180 имам следната бележка: Да, съдът не може служебно да събира доказателства, но той е длъжен, след като установи фактичката обстановка, след като са доказани фактите, че кредиторът виновно е причинил изцяло или частично неизпълнението на задължението от длъжника, да приложи чл. 83, ал. 1 ЗЗД. Без значение е дали тя е от императивен или диспозивен характер. След като правилно се приема, че длъжникът няма субективно право, не може да се забрани на съда да намали обезщетението при доказани факти за наличието на принос от страна на кредитора.

На с. 181 имам следната бележка. Ако е доказана вината на кредитора, необходимо ли е длъжникът да направи изрично възражение, за да може съдът да приложи съответната правна норма? Винаги ли, когато съдът събира доказателства и приема за установени факти, той е със завързани ръце, ако заинтересованата страна не направи възражение? При разглеждания институт съдът не се произнася служебно, а е длъжен да приложи чл. 83, ал. 1, ако установи, че са налице всички елементи на фактическия състав. Тук не става въпрос, една от страните да упражни своето право да иска намаляване на обезщетението, а за върховенство на закона, за прилагане на диспозицията на правната норма, ако е доказан нейният хипотезис. На с. 184 авторът влиза в противоречие – съдът има право да намали обезщетение, макар че ответникът е направил възражение за освобождаване от

отговорност. Да, това е вярно. Но дали няма да се наруши чл. 6, ал. 1 ГПК, изхождайки от разсъжденията на г-н Славчев? Може ли служебно съдът да проверява вината на кредитора и как тя е повлияла върху неизпълнението и произтеклите от него вреди? Значи за прилагането на чл. 83, ал. 1 се изисква задължително да е направено възражение от ответника, а за определяне на конкретния принос съдът не е обвързан от възражението и не може да го отхвърли. На с. 186 в заключението отново имаме отклонение от изложеното по-горе. Противоречиво и непоследователно е изложена и защитена концепцията за служеното прилагане на чл. 83, ал. 1 ЗЗД.

Считам, че дефиницията, дадена в заключението, не е прецизна и предлагам или тя да се преработи, или да отпадне.

6.Направените бележки не променят моето положително заключение за представения дисертационен труд. Той доказва, че г-н Славчев има необходимите познания по изследваната тема, че има умения да извършва научни изследвания и затова убедено предлагам на уважаемото научно жури да вземе решение за признание на докторанта на научната степен „доктор“ в научна област: 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление: 3.6 Право.

8.12.2020 г.

Подпис:

